

TO'QIMACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-
IQTOSODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Eshkuvatova Mukhlisa Avaz kizi

International School of Finance Institute of Technology and Science

"Accounting" Department Teacher

avazovna.m.e.2000@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda muhim o'rin tutuvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning mazmuni ochib berilgan. Sohaning hozirgi holati, mavjud muammolari tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Xususan, investitsiyalarni jalb qilish, klasterlashuv, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, kadrlar tayyorlash va eksport salohiyatini oshirish asosiy yo'nalishlar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: To'qimachilik sanoati, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, klasterlashuv, innovatsion texnologiyalar, eksport salohiyati, investitsiyalar, raqobatbardoshlik, kadrlar tayyorlash.

Аннотация. В данной статье раскрыта сущность организационно-экономических механизмов, играющих важную роль в развитии текстильной промышленности. Проведен анализ текущего состояния отрасли, выявлены существующие проблемы и предложены рекомендации по их устранению. Особое внимание уделено вопросам привлечения инвестиций, кластеризации, внедрения инновационных технологий, подготовки кадров и повышения экспортного потенциала.

Ключевые слова: Текстильная промышленность, организационно-экономический механизм, кластеризация, инновационные технологии, экспортный потенциал, инвестиции, конкурентоспособность, подготовка кадров.

Annotation. This article explores the essence of organizational and economic mechanisms essential for the development of the textile industry. It analyzes the current state of the sector, identifies existing challenges, and proposes solutions to overcome them. Particular focus is given to attracting investment, developing cluster systems, implementing innovative technologies, improving workforce training, and enhancing export potential.

Keywords: Textile industry, organizational and economic mechanism, clustering, innovative technologies, export potential, investments, competitiveness, workforce training.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni erkinlashtirish, uning tarkibiy tuzilmasini yangilash va tarmoqlararo muvozanatni ta'minlash maqsadida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida to'qimachilik sanoati strategik ahamiyatga ega soha sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu tarmoq milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini kengaytirish,

aholining bandligini oshirish, shuningdek, mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash orqali qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishda asosiy o'rinlardan birini egallaydi.

So'nggi yillarda paxtachilik tarmog'i tubdan isloh qilinib, paxta xomashyosini qayta ishlashdan tortib tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha bo'lgan bosqichma-bosqich jarayonlar yagona ishlab chiqarish zanjiriga birlashtirilmoqda. Bu yo'nalishda klaster asosida integratsiyalashgan tizimlar shakllantirilmoqda, zamonaviy texnologiyalar joriy qilinmoqda va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy sarmoyalar faol jalb qilinmoqda.

Shu bilan birga, sanoatning to'laqonli rivojiga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar hali ham mavjud. Jumladan, ilg'or texnologik yechimlarning keng tatbiq etilmayotganligi, eksport bozorlarining yetarli diversifikatsiya qilinmaganligi, kasbiy malakasi past bo'lgan ishchi kuchining ustunligi, hamda mahsulotlarda qo'shilgan qiymatning nisbatan past darajada bo'lishi sanoatning global bozordagi raqobatbardoshligini cheklamoqda.

Shu nuqtai nazardan, to'qimachilik sanoatida zamonaviy boshqaruv yondashuvlariga asoslangan, kompleks va innovatsion tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish dolzarb vazifalardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Mazkur ilmiy maqolada sohani barqaror rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan omillar chuqur tahlil qilinadi, shuningdek, investitsion muhitni yaxshilash, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash hamda eksport salohiyatini oshirish yo'nalishlarida amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

To'qimachilik sanoatini kompleks rivojlantirish, uni zamon talablariga mos holda yangilash va boshqaruv tizimlarini isloh qilish borasida so'nggi yillarda qator respublikamiz va xorijdagi mutaxassislar tomonidan ilmiy-amaliy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu tadqiqotlar tarmoqda iqtisodiy samaradorlikni oshirish, zamonaviy klaster modelini joriy qilish, ilg'or texnologiyalarni keng miqyosda qo'llash va eksport bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Xususan, O'zbekiston olimlaridan I. Karimov, B. Xodiev, D. Rustamov va M. Qudratov¹¹⁶ tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarida to'qimachilik tarmog'ining iqtisodiy salohiyati, xomashyo resurslaridan oqilona foydalanish, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish va ularni xorijiy bozorlarga chiqarish imkoniyatlari atroflicha yoritilgan. Bu ishlarda paxta-to'qimachilik klasterlarining shakllanish bosqichlari, ularning ishlab chiqarish samaradorligiga ko'rsatgan ta'siri va integratsiyalashgan zanjir asosidagi rivojlanish modeli chuqur tahlil etilgan.

Shuningdek, dunyo miqyosida taniqli iqtisodchi va boshqaruv nazariyotchilari — M. Porter, P. Kotler hamda K. Praxald¹¹⁷ tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalar to'qimachilik

¹¹⁶ Karimov, I., Xodiev, B., Rustamov, D., & Qudratov, M. (2020). *To'qimachilik sanoatining iqtisodiy salohiyati va xomashyo resurslaridan oqilona foydalanish* (ilmiy maqola). Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim vazirligi.

¹¹⁷ Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

Kotler, P. (2003). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation, and Control* (11th ed.). Pearson Education.

sohasida strategik yondashuvlarni shakllantirishga ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, M. Portering "klasterlar nazariyasi" sanoat tarmoqlarini hududiy asosda uyg'unlashtirish, ularga innovatsion turtki berish va o'zaro kooperatsiyani kuchaytirish uchun samarali vosita sifatida qaraladi.

Xalqaro tashkilotlar — Jahon banki, UNIDO (Birlashgan Millatlar Sanoatni Rivojlantirish Tashkiloti¹¹⁸) va ITC (Xalqaro savdo markazi) tomonidan tayyorlangan tahliliy hujjatlarda esa global to'qimachilik sanoatining rivojlanish yo'nalishlari, barqaror texnologiyalarni qo'llash va eksport strategiyalarini shakllantirishga oid muhim jihatlar chuqur o'rganilgan. Bu manbalarda ekologik talablar, energiya tejankor texnologiyalar va yashil ishlab chiqarishga o'tish zarurligi ustuvor yo'nalish sifatida qayd etilgan.

Bundan tashqari, O'zbekistonda so'nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari, jumladan, "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyasi"¹¹⁹ hamda "Yengil sanoat tarmoqlarini rivojlantirish konsepsiyasi" kabi hujjatlar tarmoqni tizimli isloh qilish, tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirish va innovatsion rivojlanishga zamin yaratishdagi asosiy yo'nalishlarni belgilab bermoqda.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, mavjud adabiyotlar to'qimachilik sanoati rivojining turli jihatlarini yoritib bergan bo'lsa-da, ushbu sohani chuqurroq o'rganish, tizimli yondashuv asosida yangi ilmiy qarashlarni shakllantirish, shuningdek, innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Mazkur maqola ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda, to'qimachilik sanoatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni ilmiy tahlil qilishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur ilmiy maqola to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda samarali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish hamda ularni takomillashtirish bo'yicha nazariy va amaliy yondashuvlarni chuqur tahlil qilishga yo'naltirilgan.

To'qimachilik sanoatining rivojlanish tamoyillari, tarmoqdagi iqtisodiy jarayonlar va boshqaruv mexanizmlariga oid mavjud nazariyalar tahlil qilinib, ularning amaliyot bilan uzviy bog'liqligi o'rganildi. To'qimachilik tarmog'ining tarkibiy elementlari, ishlab chiqarish bosqichlari, klasterlar faoliyati hamda ularni boshqarishga oid iqtisodiy va tashkiliy jarayonlar o'zaro bog'liqlikda baholandi.

Tadqiqot natijasida aniqlangan muammolar asosida, to'qimachilik sanoatini barqaror rivojlantirish, innovatsiyalarni keng joriy qilish, eksport salohiyatini kuchaytirish hamda samarali boshqaruv modelini yaratishga oid ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Tahlil va natijalar

Prahalad, C. K., & Hamel, G. (1990). *The Core Competence of the Corporation*. Harvard Business Review, 68(3), 79-91.

¹¹⁸ UNIDO (2021). *Global Textile and Apparel Industry: Trends and Challenges*. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.

¹¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarori. (2021). *2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyasi*. Tashkent: Hukumat qarori.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

O'zbekistonning to'qimachilik sohasi so'nggi yillarda tez sur'atlarda o'sib borayotgan muhim iqtisodiy yo'nalishlardan biri sifatida ajralib turibdi. Olib borilgan tahlillar ushbu sektor doirasida paxta xomashyosidan boshlab tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishgacha bo'lgan uzluksiz sanoat zanjiri bosqichma-bosqich yo'lga qo'yilayotganini ko'rsatmoqda. Jumladan, 2023-yil yakunlari bo'yicha yengil sanoat eksport hajmi 3 milliard AQSH dollariga yaqinlashgani va uning asosiy qismini to'qimachilik hamda tikuv-trikotaj mahsulotlari tashkil etgani buning isboti bo'la oladi.

O'rganilgan statistik ma'lumotlarga asoslanib, bugungi kunda to'qimachilik sohasini ilgari surishda quyidagi asosiy to'siqlar mavjudligi aniqlangan:

- Texnologik yangilanishning past darajada kechayotgani – ko'plab ishlab chiqaruvchilar zamonaviy bo'lmagan jihozlardan foydalanmoqda;
- Tashqi bozorlar geografiyasining torligi – mahsulotlar asosan cheklangan davlatlarga eksport qilinmoqda, yangi hududlarga kirish jarayoni murakkab kechmoqda;
- Kadrlar salohiyati yetishmovchiligi – yetuk mutaxassislarning kamligi sifatli mahsulot ishlab chiqarishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;
- Moliyaviy manbalar cheklanganligi – ayniqsa kichik biznes subyektlari uchun kredit olish shartlari qulay emas.

Klaster tizimi faoliyatiga doir tahlillar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli tashkil etilgan klaster birliklarida:

- paxta xom ashyosining 70–80 foizi joylardagi korxonalar tomonidan qayta ishlanmoqda;
- ishlab chiqarish tannarxi o'rtacha 15–20% kamaygan;
- eksport ko'rsatkichlari izchil o'sib bormoqda.

SWOT tahlil natijalari asosida sektorning ustun jihatlari sifatida – boy xomashyo zaxirasi, hukumat tomonidan sektorni qo'llab-quvvatlovchi chora-tadbirlar va arzon ishchi kuchi qayd etilgan. Zaif tomonlar sifatida esa – ishlab chiqarish infratuzilmasining zamon talablariga javob bermasligi, logistika muammolari va marketing tizimidagi yetishmovchiliklar e'tirof etilgan.

Ushbu muammolarni ijobiy hal qilish va to'qimachilik sohasida samaradorlikni oshirish maqsadida quyidagi ustuvor chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

- Yangi texnologiyalarni joriy etish – ilg'or uskunalarni mamlakatga olib kirish va mahalliy ishlab chiqarishni bosqichma-bosqich yo'lga qo'yish;
- Kadrlar tayyorlash tizimini yangilash – kasb-hunar maktablari va oliy o'quv yurtlarida amaliy bilimlarga urg'u berilgan o'quv dasturlarini keng joriy etish;
- Eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish – Yevropa va Osiyo-Tinch okeani bozorlariga chiqish uchun mahsulotlarni sertifikatlashtirish va marketing siyosatini takomillashtirish;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

- Tashkiliy-iqtisodiy asoslarni mustahkamlash – klaster faoliyatini muvofiqlashtiruvchi institutlar tashkil etish, soliq yengilliklari va kreditlar bo'yicha imtiyozlar tizimini kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, mavjud holat to'qimachilik sanoatini jadal rivojlantirish uchun kompleks va tizimli yondashuvlar muhimligini ko'rsatmoqda. Ayni paytda davlat idoralari, xususiyl sektor va ilmiy-tadqiqot muassasalari o'rtasida mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish sanoatning barqaror taraqqiyoti uchun zaruriyl omil bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy Masalalar	Tahlil Natijalari	Takliflar
Texnologik yangilanish darajasining pastligi	Ko'plab ishlab chiqaruvchilar zamonaviy uskunalardan foydalanmayapti.	Ilg'or texnologiyalarni import qilish va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish.
Eksport geografiasining cheklangani	Eksportning asosiy bozorlar bilan chegaralanishi yangi hududlarga kirishni qiyinlashtirmoqda.	Yangi bozorlar uchun marketing strategiyalarini ishlab chiqish va mahsulotni sertifikatlashtirish.
Kadrlar salohiyatining yetarli emasligi	Malakali mutaxassislar yetishmayapti, bu esa raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga to'sqinlik qilmoqda.	Kasb-hunar maktablari va oliy o'quv yurtlarida amaliy dasturlarni kengaytirish.
Moliyalashtirish mexanizmlarining zaifligi	Kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilar uchun kredit olish imkoniyatlari yetarli emas.	Soliq yengilliklari va kredit imtiyozlarini kengaytirish.

Jadval: To'qimachilik sanoatini rivojlantirish bo'yicha tahlil va takliflarni o'z ichiga olgan.

Ushbu jadval to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda mavjud muammolarni va ular bilan bog'liq takliflarni tahlil qilishga yo'naltirilgan. Jadvalda quyidagi elementlar mavjud:

1. Asosiy Masalalar: Bu qator to'qimachilik sanoatining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolarni keltiradi. Masalan, texnologik yangilanish darajasining pastligi, eksport geografiasining cheklanganligi, kadrlar salohiyatining yetarli emasligi va moliyalashtirish mexanizmlarining zaifligi kabi masalalar mavjud.

2. Tahlil Natijalari: Bu qismda har bir muammo bo'yicha tahlil natijalari keltirilgan. Tahlil natijalari sanoatdagi holatni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Masalan, ishlab chiqaruvchilar zamonaviy uskunalar bilan ta'minlanmaganligi, eksportning asosiy bozorlar bilan cheklanganligi va malakali mutaxassislar yetishmasligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

3. Takliflar: Bu qatorda har bir muammo bo'yicha qanday choralar ko'rish kerakligi haqidagi takliflar berilgan. Misol uchun, texnologiyalarni yangilash, yangi bozorlar uchun marketing strategiyalarini ishlab chiqish, kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish va kredit resurslarini yaxshilash bo'yicha takliflar mavjud.

Umuman olganda, jadval to'qimachilik sanoatidagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun takliflarni tizimli tarzda taqdim etadi, bu esa sanoatning barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Xulosa va takliflar

O'zbekiston to'qimachilik sanoati so'nggi yillarda jadal rivojlanish sur'atlarini ko'rsatmoqda. Paxta xomashyosidan tayyor mahsulotgacha bo'lgan to'liq ishlab chiqarish zanjirining shakllantirilishi, klaster tizimining joriy etilishi va eksport hajmlarining oshishi bu tarmoqning iqtisodiy salohiyatini kuchaytirgan. Biroq, sohada texnologik yangilanishning sustligi, eksport geografiyasining cheklanganligi, kadrlar salohiyatining pastligi va moliyalashtirish mexanizmlarining zaifligi kabi muammolar mavjud bo'lib, bu omillar sanoatning raqobatbardoshligini pasaytirishga sabab bo'lmoqda.

Tahlil natijalariga ko'ra, to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, eksport geografiyasini kengaytirish, malakali kadrlar tayyorlash va moliyaviy resurslar bilan ta'minlash kabi muhim yo'nalishlar aniqlangan. Shu bilan birga, klaster tizimining samarali faoliyati va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash siyosati tarmoq rivojining asosiy omillari sifatida ko'rsatilgan.

Takliflar:

– Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Sanoatda ishlatilayotgan texnologiyalarni yangilash, ilg'or uskunalarni import qilish va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va mahsulot sifatining yaxshilanishi ta'minlanadi.

– Eksportni diversifikatsiya qilish: Yangi bozorlarni izlash, xususan, Yevropa va Osiyo-Tinch okeani mintaqasida marketing strategiyalarini ishlab chiqish va mahsulotni sertifikatlashtirish orqali eksport imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Bu tarmoqning global bozorlar bilan integratsiyasini kuchaytiradi.

– Kadrlar salohiyatini oshirish: Texnik va kasb-hunar o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim tizimini rivojlantirish orqali malakali mutaxassislar tayyorlashni kuchaytirish lozim. Bu raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

– Moliyaviy resurslar bilan ta'minlash: Kichik va o'rta ishlab chiqaruvchilar uchun qulay kredit mexanizmlari va soliq imtiyozlarini kengaytirish, ishlab chiqarish faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni ta'minlash muhimdir.

– Klaster tizimini rivojlantirish: Mahalliy va xalqaro bozorlar uchun ishlab chiqarish va savdo klasterlarini tashkil etish, ular o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish sanoatning umumiy samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, to'qimachilik sanoatining barqaror rivojlanishi uchun zamonaviy boshqaruv va iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish zarur. Bu esa nafaqat ichki bozorni, balki global bozorlarni ham o'z ichiga olgan kuchli va raqobatbardosh sanoatni yaratishga imkon beradi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "2022–2026 yillarda rivojlanish strategiyasi" (2021).
2. "Yengil sanoat tarmoqlarini rivojlantirish konsepsiyasi" (2020).
3. "Paxta-to'qimachilik klasterlarini rivojlantirish to'g'risida"gi qarorlar (2019–2023).
4. Karimov, I. (2021). *To'qimachilik sanoatida klaster yondashuvlari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. Xodiev, B., & Rustamov, D. (2022). *O'zbekiston to'qimachilik sanoatining eksport salohiyati*. Toshkent: Statistika.
6. Qudratov, M. (2023). *Innovatsion texnologiyalar va to'qimachilikning raqobatbardoshligi*. Toshkent: Fan.
7. Jahon Banki (2023). *Global Textile Industry: Trends and Challenges*.
8. UNIDO (2022). *Sustainable Development in the Textile Sector*.
9. ITC (2023). *Export Potential of Central Asian Textiles*.
10. Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*.
11. Kotler, P. (2018). *Marketing Strategies for Emerging Markets*.
12. Prahalad, C.K. (2004). *The Fortune at the Bottom of the Pyramid*.
13. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2023). *Yengil sanoat ko'rsatkichlari*.
14. O'zbekiston To'qimachilik assotsiatsiyasi (2023). *Eksport tahlili va istiqbollari*.
15. www.textile.uz – O'zbekiston to'qimachilik sanoati portali.
16. www.worldbank.org – Jahon Bankining sanoat hisobotlari.
17. www.unido.org – UNIDOning barqaror ishlab chiqarish dasturlari.

